

**КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія музики і хореографії

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ШКОЛІ

**галузі знань 0202 Мистецтво
спеціальності 5.02020401 Музичне мистецтво**

КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	
Ідентифікаційний код 02136554	
Начальник відділу моніторингу якості освіти	
Програма №	2438
« <u>2016</u> р.	
Ім'я _____ (підпись)	
(прізвище, ініціали)	

**Київ
2016**

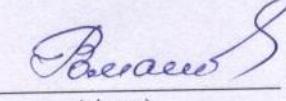
Робоча програма «Методика музичного виховання в школі» для студентів
галузі знань 0202 Мистецтво, спеціальності 5.02020401 Музичне мистецтво

Розробник: Романова Тетяна Вадимівна, викладач циклової комісії музики і
хореографії Університетського коледжу Київського університету імені
Бориса Грінченка, викладач-методист

Робочу програму схвалено на засіданні циклової комісії музики і
хореографії

Протокол від 29 серпня 2016 р. № 1

Голова циклової комісії музики і хореографії

(T.B. Романова)
(підпись)

© _____ 20 ____ рік
© _____ 20 ____ рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Шифр та назва галузі знань 0202 Мистецтво	Нормативна
	Шифр та назва спеціальності 5.02020401 Музичне мистецтво	
Змістових модулів – 4		Рік підготовки 3-4-й
Загальна кількість годин - 180		Семестр 6-7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «молодший спеціаліст»	Лекції 32 год. Практичні 24 год. Семінарські 16 год. Модульний контроль 8 год. Індивідуальні заняття 20 год. Самостійна робота 80 год. Вид контролю: іспит

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Методика музичного виховання в школі» є: формування соціально активної особистості майбутнього педагога, який володіє комплексом художніх знань, системою поглядів на мистецтво, розуміє його роль у житті суспільства, вихованні підростаючого покоління, постійно вдосконалює свої художні смаки та духовні потреби, володіє не тільки теорією цієї дисципліни, а й найефективнішими формами організації навчального процесу, найдоцільнішими методами і прийомами навчання учнів на сучасному етапі розвитку школи.

Завдання:

- свідоме оволодіння студентами теоретичними знаннями з проблем музичного виховання і навчання школярів;
- усвідомлене засвоєння змісту, організаційних форм та методів музичного виховання і навчання дітей шкільного віку;
- набуття студентами вмінь проектувати, організовувати і реалізовувати пізнавальні, розвивальні і виховні аспекти педагогічної взаємодії на уроках музики в школі;
- забезпечення диференційованого особистісного підходу;
- формування у студентів вміння творчо використовувати в навчально-виховному процесі в школі надбань народної педагогіки, зразків українського музичного фольклору;
- формування у студентів вміння застосовувати в навчально-виховному процесі в школі надбань класичних і сучасних педагогічних досліджень, новаторських ідей;
- розвиток самостійності, творчої активності студентів;
- розширення загальнопедагогічного і загальнокультурного світогляду студентів;
- формування і удосконалення навичок самостійної роботи з різними джерелами в рамках відповідної тематики, з різноманітним музичним репертуаром;

- формування практичних умінь і навичок роботи зі школярами;
- розвиток творчих здібностей студентів;
- формування у студентів позитивної мотивації до вивчення курсу і майбутньої професійної діяльності.

У студентів мають бути сформовані такі *компетентності*:

Загальні:

- Здатність до аналізу та синтезу;
- здатність до організації і планування;
- базові загальні знання;
- засвоєння основ базових знань з професії;
- розв'язання проблем;
- прийняття рішень;
- навички управління інформацією;
- взаємодія;
- позитивне ставлення до несхожості та інших культур;
- етичні зобов'язання;
- здатність працювати в міждисциплінарній команді;
- здатність застосовувати знання на практиці;
- здатність до навчання;
- лідерські якості;
- розуміння культур та звичаїв інших країн;
- турбота про якість;
- бажання досягти успіху.

Фахові:

- усвідомлення соціальної значущості своєї майбутньої професії, володіння мотивацією до здійснення професійної діяльності;
- здатність нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності;
- демонструвати предметну та сучасну базу знань;

- здатність реалізовувати навчальні програми базових курсів у різних освітніх установах;
- готовність застосовувати сучасні методики і технології, в тому числі й інформаційні, для забезпечення якості навчально-виховного процесу освітнього закладу;
- здатність розробляти і реалізовувати культурно-просвітницькі програми для різних категорій населення, в тому числі з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- здатність професійно взаємодіяти з учасниками культурно-просвітницької діяльності;
- володіння методами навчання і виховання засобами музичного мистецтва;
- володіння теоретичними основами музичного мистецтва, професійною термінологією;
- володіння інструментарієм, методами, прийомами і практичними навичками роботи у царині музичного мистецтва;
- застосування професійно-профільованих знань у музичній діяльності (за видами);
- здатність до творчості.

Предметні:

- здатність аналізувати класичні системи навчання і виховання, методичні компоненти відомих музично-педагогічних систем;
- готовність застосовувати сучасні методики і технології для забезпечення якості освітньо-виховного процесу в загальноосвітній школі;
- проектування форм і методів навчання та виховання засобами музичного мистецтва;
- розуміння шляхів практичного застосування технологій навчання і виховання;
- здатність ефективно використовувати у практичній діяльності форми, методи, засоби музичного виховання і навчання;

- готовність до організації різних видів і форм музичної діяльності учнів;
- здійснення музично-теоретичного, історико-стильового, технічно-виконавського аналізу навчального матеріалу;
- усвідомлення важливості знання базової музичної термінології, її значення, здатність грамотно використовувати її в аналізі та обговоренні музичних творів;
- здатність добирати музичний матеріал, адаптувати музичні твори для виконання молодшими школярами;
- спроможність до високохудожнього виконання музичних творів (інструментальних, вокальних);
- спроможність швидкого орієнтування у нотному тексті музичного твору;
- орієнтування в різних фактурах вокально-хорових творів;
- здатність акомпанувати власному співу, шкільному хору, ансамблю;
- спроможність поєднувати акомпаніаторські навички з елементами диригентської техніки;
- готовність вносити зміни в партитури вокально-хорових творів, партію акомпанементу в залежності від художньо-технічних завдань (спрошення нотного тексту, транспонування);
- володіння вокально-хоровими навичками, особливостями співацького дихання, фразування, атаки звуку;
- спроможність працювати на уроках музики та в позакласній музичній роботі над розширенням діапазону та злагодженням регістрів, враховуючи індивідуальні можливості школярів;
- здатність до високохудожнього виконання музичних творів на дитячих музичних інструментах (металофон, ксилофон, сопілка тощо);
- оволодіння прийомами навчання гри на дитячих музичних інструментах;
- готовність реалізовувати елементи колективного музикування на дитячих музичних інструментах на уроках музики та в позакласній музичній роботі;

- здатність ритмічно та виразно рухатись під музику, узгоджуючи рухи з характером музичного твору; комбінувати музично-ритмічні, танцювальні рухи;
- спроможність до розкриття музично-художнього образу за допомогою музично-ритмічних рухів;
- оволодіння прийомами навчання різним видам музично-ритмічних рухів;
- усвідомлення важливості використання творчих завдань в різних видах музичної діяльності школярів;
- здатність розуміти алгоритм самостійного створення музично-творчих зразків (вокальних, хорових, інструментальних) і спроможність їх створювати;
- здатність аналізувати результати навчально-виховної роботи зі школярами на уроках музики та в позаурочній роботі;
- виявлення та оцінювання рівня музичного розвитку школярів.

Предмет: процес цілеспрямованої музичної підготовки студентів до майбутньої професії.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи музичного виховання в школі

Тема 1. Музично-естетичне виховання в школі як важливий фактор виховання.

Мета і завдання музичного виховання.

Тема 2. Урок музики, його специфічні особливості.

Тема 3. Методи музичного виховання та навчання школярів.

Змістовий модуль 2. Види музичної діяльності

Тема 1. Музичне сприймання як основа музичної культури школярів. Слухання музики.

Тема 2. Хоровий спів як ефективний засіб залучення до музичного мистецтва.

Тема 3. Музично-ритмічні рухи.

Тема 4. Гра на дитячих музичних інструментах.

Тема 5. Музична грамота та її зв'язок з іншими видами музичної діяльності.

Тема 6. Творчість школярів на уроці музики.

Змістовий модуль 3. Методика проведення уроків у початкових класах загальноосвітньої школи

Тема 1. Методика музичного виховання в 1 класі загальноосвітньої школи.

Тема 2. Методика музичного виховання в 2 класі загальноосвітньої школи.

Тема 3. Методика музичного виховання в 3 класі загальноосвітньої школи.

Тема 4. Методика музичного виховання в 4 класі загальноосвітньої школи.

Змістовий модуль 4. Організаційні питання музичного виховання в школі та музичне виховання за кордоном

Тема 1. Позакласна музична робота в школі.

Тема 2. Планування і облік музичних занять.

Тема 3. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Е. Жак-Далькроза.

Тема 4. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Карла Орфа.

Тема 5. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Золтана Кодая.

Тема 6. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Д.Б. Кабалевського.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	денно форма						
	усього	у тому числі					
		лекції	практ.	сем.	пк	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи музичного виховання в школі							
Тема 1. Музично-естетичне виховання в школі як важливий фактор виховання. Мета і завдання музичного виховання.	5	1					4
Тема 2. Урок музики, його специфічні особливості.	9	1	2			2	4
Тема 3. Методи музичного виховання та навчання молодших школярів.	10	2	2	2			4
Модульна контрольна робота.	2				2		
Усього за змістовим модулем.	26	4	4	2	2	2	12
Змістовий модуль 2. Види музичної діяльності							
Тема 1. Музичне сприймання як основа музичної культури школярів. Слухання музики.	10	2	2			2	4
Тема 2. Хоровий спів як ефективний засіб залучення до музичного мистецтва.	10	2	2			2	4
Тема 3. Музично-ритмічні рухи.	7	1	1			1	4
Тема 4. Гра на дитячих музичних інструментах.	9	1	1	2		1	4
Тема 5. Музична грамота та її зв'язок з іншими видами музичної діяльності.	6	1	1				4
Тема 6. Творчість школярів на уроці музики.	6	1	1				4
Модульна контрольна робота.	2				2		
Усього за змістовим модулем.	50	8	8	2	2	6	24

Змістовий модуль 3. Методика проведення уроків у початкових класах загальноосвітньої школи							
Тема 1. Методика музичного виховання в 1 класі ЗОШ.	11	2	2	2		1	4
Тема 2. Методика музичного виховання в 2 класі ЗОШ.	11	2	2	2		1	4
Тема 3. Методика музичного виховання в 3 класі ЗОШ.	11	2	2	2		1	4
Тема 4. Методика музичного виховання в 4 класі ЗОШ.	11	2	2	2		1	4
Модульна контрольна робота.	2				2		
Усього за змістовим модулем.	46	8	8	8	2	4	16
Змістовий модуль 4. Організаційні питання музичного виховання в школі та музичне виховання за кордоном							
Тема 1. Позакласна музична робота.	12	2	2	2		2	4
Тема 2. Планування і облік музичних занять.	10	2	2			2	4
Тема 3. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Е. Жак-Далькроза.	8	2				1	5
Тема 4. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Карла Орфа.	8	2				1	5
Тема 5. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Золтана Кодая.	8	2				1	5
Тема 6. Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Д.Б. Кабалевського.	10	2		2		1	5
Модульна контрольна робота.	2				2		
Усього за змістовим модулем	58	12	4	4	2	8	28
Разом годин за навчальним планом	180	32	24	16	8	20	80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методи музичного виховання та навчання молодших школярів.	2
2	Види музичної діяльності молодших школярів.	2
3	Методика музичного виховання в 1 класі ЗОШ.	2
4	Методика музичного виховання в 2 класі ЗОШ.	2
5	Методика музичного виховання в 3 класі ЗОШ.	2
6	Методика музичного виховання в 4 класі ЗОШ.	2
7	Позакласна музична робота.	2
8	Системи і технології музичного виховання.	2

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Урок музики, його специфічні особливості.	2
2	Методи музичного виховання та навчання молодших школярів.	2
3	Музичне сприймання як основа музичної культури школярів. Слухання музики.	2
4	Хоровий спів як ефективний засіб залучення до музичного мистецтва.	2
5	Музично-ритмічні рухи.	1
6	Гра на дитячих музичних інструментах.	1
7	Музична грамота та її зв'язок з іншими видами музичної діяльності.	1
8	Творчість школярів на уроці музики.	1

9	Методика музичного виховання в 1 класі ЗОШ.	2
10	Методика музичного виховання в 2 класі ЗОШ	2
11	Методика музичного виховання в 3 класі ЗОШ	2
12	Методика музичного виховання в 4 класі ЗОШ	2
13	Позакласна музична робота.	2
14	Планування і облік музичних занять.	2

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Музично-естетичне виховання в школі як важливий фактор виховання. Мета і завдання музичного виховання.	4
2	Урок музики, його специфічні особливості.	4
3	Методи музичного виховання та навчання молодших школярів.	4
4	Музичне сприймання як основа музичної культури школярів. Слухання музики.	4
5	Хоровий спів як ефективний засіб залучення до музичного мистецтва.	4
6	Музично-ритмічні рухи.	4
7	Гра на дитячих музичних інструментах.	4
8	Музична грамота та її зв'язок з іншими видами музичної діяльності.	4
9	Творчість школярів на уроці музики.	4
10	Методика музичного виховання в 1 класі ЗОШ.	4
11	Методика музичного виховання в 2 класі ЗОШ.	4
12	Методика музичного виховання в 3 класі ЗОШ.	4
13	Методика музичного виховання в 4 класі ЗОШ.	4

14	Позакласна музична робота.	4
15	Планування і облік музичних занять.	4
16	Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Е. Жак-Далькроза.	5
17	Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Карла Орфа.	5
18	Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Золтана Кодая.	5
19	Мета, провідна ідея, зміст та засоби навчання музично-педагогічної системи Д.Б. Кабалевського.	5
	Разом	80

ІV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «Методика музичного виховання в школі»

Разом: 180 год. : лекції – 32 год., практичні – 24 год, семінарські – 16 год, індивідуальні – 20 год., самостійна робота – 80 год., підсумковий контроль – 8 год.

Семестр	V								
Модулі	Модуль 1				Модуль 2				
Назва модуля	Теоретичні основи музичного виховання в школі								
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Теми лекцій	Музично-естетичне виховання в школі як важливий фактор виховання. Мета і завдання музичного виховання.	Урок музики, його специфічні особливості.	Методи музичного виховання та навчання молодших школярів.	Музичне сприймання як основа музичної культури школярів. Слухання музики.	Хоровий спів як ефективний засіб залучення до музичного мистецтва.	Музично-ритмічні рухи.	Гра на дитячих музичних інструментах.	Музична грамота та її зв'язок з іншими видами музичної діяльності.	Творчість школярів на уроці музики.
Теми практичних	Методи музичного виховання та навчання молодших школярів.	Музичне сприймання як основа музичної культури школярів. Слухання музики.	Хоровий спів як ефективний засіб залучення до музичного мистецтва.	Музично-ритмічні рухи.	Гра на дитячих музичних інструментах.	Музична грамота та її зв'язок з іншими видами музичної діяльності.	Творчість школярів на уроці музики.		
Теми семінарських									
Самостійна робота	Карта самостійної роботи студента								
IНДЗ	Одна робота протягом вивчення курсу								
Види ПК	Модульна контрольна робота				Модульна контрольна робота				

ІV. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «Методика музичного виховання в школі»

Разом: 180 год. : лекції – 32 год., практичні – 24 год., семінарські – 16 год, індивідуальні – 20 год., самостійна робота – 80 год., підсумковий контроль – 8 год.

Семestr	VII
Модулі	
Назва модуля	Методика проведення уроків у початкових класах загальноосвітньої школи
Лекції	Модуль 3 Методика проведення уроків у початкових класах загальноосвітньої школи
Теми лекцій	Методика музичного виховання в 1 класі ЗОШ. Методика музичного виховання в 2 класі ЗОШ. Методика музичного виховання в 3 класі ЗОШ. Методика музичного виховання в 4 класі ЗОШ. Позакласна музична робота.
Теми семінарських	Методика музичного виховання в 1 класі ЗОШ. Методика музичного виховання в 2 класі ЗОШ. Методика музичного виховання в 3 класі ЗОШ. Методика музичного виховання в 4 класі ЗОШ. Позакласна музична робота.
Самостійна робота	Карта самостійної роботи студента
ІНДЗ	Одна робота протягом вивчення курсу
Види ПК	Модульна контрольна робота
Підсумковий контроль	Екзамен

8. Методи контролю

Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда.

Методи письмового контролю: письмове тестування, модульна контрольна робота.

Методи самоконтролю: самооцінка, самоаналіз.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Вид роботи	максимальна кількість балів за один вид роботи	обов'язкова кількість виконаних завдань за курс	максимальна кількість балів за всі види роботи
1. Відвідування лекцій	1	32	16
2. Відвідування семінарів	1	16	8
3. Відвідування практичних занять	1	24	12
4. Виконання завдання для самостійної роботи	5	19	95
5. Робота на семінарському (доповідь, виступ, повідомлення, участь в дискусії) занятті	10	3	30
6. Робота на практичному занятті	10	12	120
8. Виконання модульної контрольної роботи	25	4	100
Всього			381
Іспит			
Коефіцієнт	6,35		

Шкала оцінювання

Рейтин-гова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

10. Методичне забезпечення

- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ навчальні посібники;
- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів;
- ✓ схематична наочність;
- ✓ дидактичний матеріал до практичних занять;
- ✓ фонотека програмних творів.

11. Очікувані результати

Вивчення навчальної дисципліни передбачає досягнення наступних результатів:

- усвідомлення соціальної значущості своєї майбутньої професії, мотивація до здійснення професійної діяльності;
- усвідомлення провідної мети і завдань педагогічної діяльності в загальноосвітній школі в напрямку художньо-естетичного виховання засобами музичного мистецтва;
- здатність нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності;
- знання загальних основ шкільної педагогіки, системи шкільного виховання;
- розуміння закономірностей музичного сприйняття, вікових особливостей музичного розвитку школярів;
- усвідомлення вимог до організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі;
- знання особливостей музичної роботи зі школлярами;
- володіння формами організації музичної діяльності школярів;
- знання видів музичної діяльності, типів та структури уроків музики;
- реалізація вимог до організації та проведення уроків музики в загальноосвітній школі;
- розуміння принципів добору музичного матеріалу;
- усвідомлення шляхів активізації творчої діяльності школярів;
- розвивати пізнавальний інтерес і творчі здібності учнів;
- розуміння особливостей взаємодії загальноосвітньої школи і сім'ї у навченні та вихованні учнів;
- вміння самостійно аналізувати наукову, методичну, психологічну, музичну літературу;

- здатність проектувати, організовувати та забезпечувати технології навчання і виховання школярів;
- характеризувати науково обґрунтовані і підтверджені досвідом принципи, методи і прийоми музичного виховання і навчання;
- орієнтуватися у методах та прийомах музичного виховання і навчання, оптимально поєднуючи їх для досягнення поставленої мети у роботі зі школярами;
- здатність здійснювати контроль та перевірку результатів навчально-виховного процесу;
- потреба в удосконаленні професійної компетентності, педагогічної та виконавської майстерності.

12. Рекомендована література

Базова:

1. Музична педагогіка : навч. посіб. / О.М.Олексюк. – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2013. – 248с.
2. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник.- Київ: Либідь, 2010. – 272 с.
3. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі: Навч.-метод. посібник. Тернопіль, 2006.
4. Олексюк О.М.; Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посіб. / О. Олексюк, М. Ткач. – К.: Знання України, 2004.- 264 с.
5. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти [Текст] / В.Ф. Черкасов – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 528 с.

Допоміжна:

1. Гадалова І.М. Методика викладання музики в початкових класах. Навч. посібник.– К.: ІСДО, 1994.- 272 с.
2. Ніколаєнко С.М. Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ століття.- К.: Знання, 2006.
3. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – с. 46, 52, 53, 55, 174 – 176.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагог. факультетів / О.Я. Савченко; Міністерство освіти і науки України.- К.: Абрис, 2012.- 365 с.
5. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей// Избранные труды в двух томах. Москва, 1985. Т. 1.
6. Феномен школи в музично-виконавчому мистецтві// Тези Міжнародної конференції.- К., 2005.

13. Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського
<http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського
www.dnpb.gov.ua/
3. Бібліотека українських підручників
<http://pidruchniki.ws/>